

De opkomst van pornografie

Een korte historie van de porno. En wat kunnen we weer trots zijn: Nederland was heel belangrijk in de pornohandel. En later vooral ook Rotterdam! Een artikel over literatuur en foto's die eigenlijk niet bestonden.

Wat is pornografie?

Overall is porno aanwezig en het is voor de meeste mensen salonfähig, sociaal acceptabel geworden. Een klik op internet (meer dan 25 miljoen sites), in de bioscoop (Lars von Trier's *Nymphomaniac*), op de tv (Irene Moors imiteert Kim Holland en de film *Deep Throat* wordt uitgezonden), in kranten (op de voorpagina van de NRC en *Volkskrant* 12/13 december 2008 een foto van 15 bij 30 centimeter van de die dag overleden Bettie Page), op de rode loper in Cannes (porno sterren als Tarra White naast Hollywood-sterren), in Madame Tussauds (pornoster Jenna Jameson in was), in musea (Jeff Koons en in de Kunsthal de rauwe erotiek van Félicien Rops), in de muziek (het boek 'Sex' en de cd 'Erotica' van Madonna), dus waar niet? [01]

Welke definitie is er voor pornografie? Het komt uit het oud-Grieks van 'graphein' (=afbeelding) en 'pórne' (hoer, prostituee).

Kunstenaren maakten fresco's op de muren van de ontelbare huizen van plezier die Athene bezat: gevisualiseerd waarin de dames uitblonden. Maar om een goede definitie te geven, dat is lastig. Want wat is 'expliciete visualisering van de daad', wat is 'aanstootgevend', wat is 'opwindend'? Al dit soort begrippen zijn ontoereikende criteria want de tijdgeest en de cultuur veranderen telkens weer de inhoud ervan. De filosoof Rob Wijnberg komt er in de NRC niet uit. Er blijft over de uitspraak van de Amerikaanse rechter Potter Stewart in 1964 in een rechtszaak hierover, "Ik kan pornografie niet definiëren, maar als ik het zie, herken ik het onmiddellijk." [02]

Nog niet zo lang geleden dachten we dat porno echt een mannending was en dat vrouwen meer iets met erotiek hadden en dat zij grotendeels afkerig waren van porno. Of dat porno 'absolute' obsceniteit was maar door voorstanders wel 'erotisch realisme' werd genoemd want dan was het meer uit de juridische sfeer gehaald en minder pejoratief, negatief. [03] Inmiddels weten we uit onderzoek dat vrouwen de achterstand op porno gebied razendsnel aan het inhalen zijn, mede door het ont-

staan van 'porna', een variant op porno. De schrijver Willem Jan Otten heeft een legendarisch boek geschreven over zijn pornoverslaving (de schoendoos met vieze boekjes op de tafel!) en zijn tochten naar obscure winkeltjes om de schoendoos gevuld te krijgen. "... wanneer ik door de steeg loop waar de seks-shop van mijn gading is gevestigd. Het is prettig als het op zo'n avond regent – dat bemoeilijkt het op- en omkijken en verkleint de kans op herkend worden. de steegbetreders zouden het liefst gemaskerd, en nog liever: volkomen gezichtsloos zijn. Er heerst in een pornoshop de horror vacui van een Italiaanse kerk. Waar je ook kijkt, er verzoekt iets om contemplatie. 'Het is hier kopen of doorlopen', zegt de eigenaar." [04]

De schaamte van de schrijver Otten verwoordt de Franse filosoof Bataille als volgt: "Toegegeven, tegenwoordig wordt het als een doel najagen van zingenot vaak ongunstig beoordeeld....De genoegens des vlezes worden dan wel niet veroordeeld, toch worden ze beschouwd als iets waarover men, tenzij binnen bepaalde grenzen, maar beter niet kan praten." [05] Laten we niet vergeten dat het nog maar kort geleden is dat we schriftelijk een verzoek moesten indienen bij de grote bibliotheken in de wereld om de 'geheime verzameling erotica' te mogen bestuderen. En als je reden niet goed bevonden werd, dan werden deze verzwegen bibliotheekruimten niet geopend! 'Vieze blaadjes' werden in winkels bewaard in uitgeholde telefoonboeken of opgeborgen in verborgen ruimtes. Zichtbaar waren ze nooit. Je moest weten naar wie je toe kon gaan om te kunnen kopen wat van je gading was. Pas bij het 'Chick-arrest' op 17 november 1970 besloot de Hoge Raad dat blootblaadjes pas verboden konden worden als de meerderheid van het Nederlandse volk dat zou vragen. Dat is natuurlijk nooit gebeurd en de lawine aan erotische literatuur in Nederland was een feit. [06]

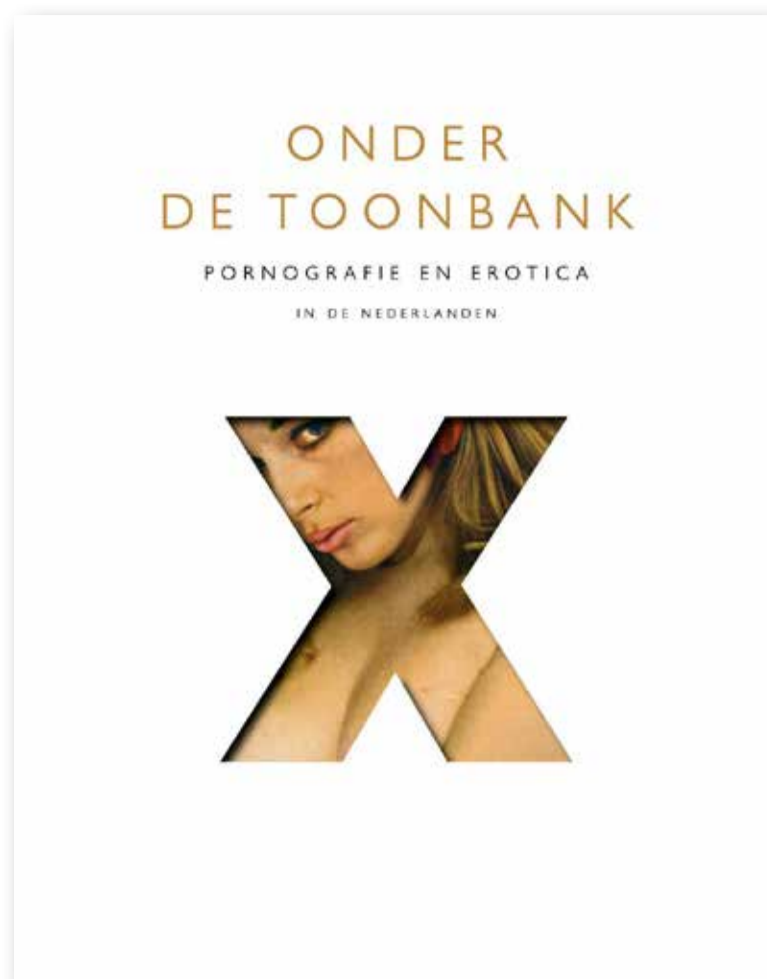
Wanneer is porno nou begonnen?

De Franse filosoof Michel Foucault beschrijft in zijn driedelige 'Geschiedenis van de seksualiteit' dat er geen sprake is van een onderdrukkingshypothese (door kerk, geloof en later wetenschappers als Freud) maar dat seksualiteit vanaf de 17e eeuw aan belangrijkheid wint. Juist om veel over de seksbeleving van het individu te weten te komen, kan het individu onder controle worden gehouden. Juist

de christelijke zielzorg, geconcretiseerd in het afnemen van de biecht, maakt dat we als individu onszelf als lichaam en genotscentrum ontdekken. De betekenis van het vlees wordt in de biecht ook steeds belangrijker en Foucault ziet in de psychoanalyse een continuering van de lichamelijke betekenis en betekenis, zoals in de biecht plaats vindt. Zo ontstaat er in de westerse wereld een 'scientia sexualis', een fixatie op het weten over seksualiteit in plaats van een 'ars erotica', waar het accent veel meer op de beleving van seksualiteit ligt. (Wanneer je porno bekijkt ontdek je snel dat het niet om 'beleven' gaat maar om 'kennis van wat er allemaal mogelijk is'.) Omdat we alle perversies van mensen in kaart hebben gebracht (en geëxploiteerd hebben in de porno) kunnen we de afwijkende individuen weer insluiten in de samenleving en ze zo controleren. De ethiek rondom seksualiteit is er ook een van zelfbeheersing. Een vrij mens is geen verslaafde van de eigen begeerte. [07]

Anderen [08] beschrijven minder abstracte oorzaken waardoor seks zo belangrijk is geworden. Iedereen is er overigens wel over eens dat porno, seksualiteit als thema, vanaf de Renaissance in de westerse geschiedenis verschijnt. Dat is de periode van de opkomst van het individu. Waar mensen in de middeleeuwen nog bij elkaar in een kamer woonden (en seks dus een onderwerp was waar iedereen letterlijk van meegenoot en schaamte dus nog niet aanwezig was), ontstonden daarna de steden met hun particuliere huizen. In die huizen konden kamers gemaakt worden waar langzaam aan het individu zijn heimelijke genoegens kon beleven. Net als bij Foucault gaat onze lustbeleving onderdeel van onze identiteit uitmaken. Het naakt op het schilderij ontstaat voor het eerst en daar hoort vanaf die tijd ook schaamte en het idee van obsceniteit bij. Wat privé is dient privé te blijven.

Natuurlijk was ook de opkomst van de boekdrukkunst de motor om dubieuze geschriften met of zonder aanstootgevende kopergravures in veelvoud in omloop te brengen. Het grappige nu van die eerste pornoboekjes en / of plaatjes is dat het in eerste instantie niet ging om de lust maar om een daad van verzet tegen het gezag. Pietro Aretino (1492-1556) hekelde de censuur van de kerk en publiceerde zijn boeken in dialoogvorm en zo discussiëren twee Romeinse courtesanen (dames van plezier) over hoe je het beste kunt leven, als non, als huisvrouw of als hoer.

Vroeger werden pornoboekjes dan ook 'Aretijnse geschriften' genoemd naar de vader aller porno, Pietro Aretino. Zijn bijnaam, de geesel der vorsten ende de wraecke godts. U grijpt het nu wel!

Nederland speelde een belangrijke rol in de porno handel. Onze drukkerijen drukten veel buitenlandse boeken en verspreiden deze over heel Europa. Nederland kent veel libertijnen, vrijdenkers....en handelaars! Wat veel verkoopt wordt eindeloos herdrukt. Dat Lodewijk de 14de niet-katholieke uitgeverijen en schrijvers het leven onmogelijk maakte, zorgde voor een grote migratie van pornoschrijvers naar het liberale Nederland. Hier konden zij hun schunnige geschriften tegen de staat en de kerk blijven uitgeven. De boeken gaan over de uitpattingen aan het hof of in de kloosters en veel gravures laten aan de verbeelding weinig over. Nederland was het eerste land waar wetgeving ontstond om obsceniteit te kunnen bestraffen maar de boetes waren niet hoog. Handel is handel. Ook is de opkomst van de roman als schrijfvorm van belang. Poëzie is voor de hogere klasse maar de romans zijn er voor het vermaak en wat laat zich makkelijk tot vermaak maken, dan vieze boekjes?

Langzaam verdwijnt het protest uit de porno en verenigen de boeken zich tot louter lust. Natuurlijk verschuilen uitgeverijen en schrijvers zich achter prachtige alibi's: schrijven over andere exotische volkeren met andere omgang tussen man en vrouw en daar dan plaatjes bij! Of de ogenschijnlijke medische boeken waarin ons lichaam (vooral de onderkant) minutieus onderzocht en beschreven wordt. Of de

boeken die de jeugd en ouders willen waarschuwen maar dan leggen we eerst uit waartegen ze dan gewaarschuwd moeten worden. Mijn advies: lees het net uitgegeven fenomenale boek 'Onder de toonbank', de catalogus bij de bijbehorende tentoonstelling. U ontdekt dan ook waarom Rotterdam zo belangrijk was in de pornohandel gedurende de vijftiger en zestiger jaren!

Reageren?

d.roelfzema@upcmail.nl

Noten: Artikel is gebaseerd op de volgende boeken:

[01] Denyse Beaulieu *SexGame-Book (a cultural history of sexuality)*, (2006) Lees over het boek van Madonna de briljante essays van de feministische Italiaanse hoogleraar Camille Paglia *Vamps en tramps* (1995), o.a. vanaf pag. 427

[02] Rob Wijnberg 'Porno? Expliciete afbeelding of seks', NRC Next 27-02-2008

[03] Het boek *Wat is pornografie? uit 1959 van de twee Amerikaanse psychologen Kronhausen illustreert die zoektocht naar legaliteit in een illegale wereld van dubieuze uitgaven. Het boek van Francesco Alberoni Erotiek uit 1986 definieert porno nog steeds als mannending!*

[04] Willem Jan Otten *Denken is een lust* (1985)

[05] Georges Bataille *De tranen van eros* (1986), pag. 46

[06] Bert Sliggers e.a. *Onder de toonbank (pornografie en erotica in de Nederlanden)*, (2018), pag. 240-245

[07] Michel Foucault *Geschiedenis van de seksualiteit, deel 1 t/m 3*, (1984)(1984)(1985)Recent heeft Marli HuijterFoucault opnieuw gelezen. Een beminlijk boekje! *Beminnen (nieuw licht op seksuele vrijheid)* 2018

[08] Voor de geschiedenis van de pornografie heb ik gebruikgemaakt van de volgende werken: Philippe Ariès e.a. *Westerse seksualiteit (een bijdrage tot de geschiedenis en sociologie van de seksualiteit)* (1986); Anna Clark *Desire (a history of European sexuality)* (2008); Lynn Hunt *The invention of pornography (obscenity and the origins of modernity, 1500-1800)* (1993); Joann Elison Rodgers *Sex (a natural history)* (2001); Bert Sliggers (zie noot 06); Ben Speet *De gordijnen dicht* (2010), nr. 35 uit de serie *Het alledaagse leven*.